

VZNIK ZÁSTAVNÍHO PRÁVA

ZUZANA SALVOVÁ

Na téma zástavní právo nalezneme v právnické literatuře četné příspěvky, soustředěné zpravidla na vybraný aspekt této rozsáhlé problematiky. Ani toto pojednání nebude v tomto směru výjimkou. Pokusí se zmapovat okruh problémů souvisejících se vznikem zástavního práva.

Základ právní úpravy zástavního práva je obsažen v § 151a a násl. zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen OZ). Funkce zástavního práva spočívá v zajištění pohledávky a jejího příslušenství tím, že v případě jejich řádného a včasného nesplnění je zástavní věřitel oprávněn domáhat se uspokojení z věci zastavené (§ 151a odst. 1 OZ). Zástavní právo je tedy koncipováno jako zajištění dluhu a je v něm zahrnuta povinnost dlužníka svůj dluh řádně a včas splnit (zajišťovací funkce zástavního práva). Nebyl-li však tento dluh řádně a včas splněn, je zástavní věřitel oprávněn domáhat se uspokojení přímo ze zástavy (uhrazovací funkce zástavního práva).

Pro vznik zástavního práva je předpokladem: pohledávka, která může být zástavním právem zajištěna, způsobilý předmět zástavního práva (zástava) a některá z právních skutečností, která je zákonem ke vzniku zástavního práva požadována.

ZAJIŠŤOVANÁ POHLEDÁVKA

Zajistit zástavním právem je možno pohledávku peněžitou i nepeněžitou, pohledávku splatnou i dosud nesplatnou, pohledávku existující, budoucí, či takovou, jejíž vznik je vázán na splnění podmínky. Ustanovení § 299 odst. 1 zák. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ObchZ), umožňuje zřídit zástavní právo na určitou dobu, do určité výše a pro určitý druh pohledávek, které vzniknou zástavnímu věřiteli vůči dlužníkovi v budoucnu.

V případě, že je zajišťována nepeněžitá pohledávka, podle § 151a odst. 2 OZ, je potřeba tuto pohledávku v době vzniku zástavního práva ocenit, přičemž do výše jejího ocenění je zajištěno peněžitě plnění, které by patřilo zástavnímu věřiteli v případě, že dlužník svůj závazek poruší.

Podle § 151b odst. 5 OZ lze zřídit zástavní právo i pro pohledávky, které mají teprve v budoucnu vzniknout, nebo pro pohledávky, jejichž vznik je vázán na splnění podmínky. Může se jednat jak o podmínku odkládací, tak rozvazovací (srovnej § 36 odst. 2 OZ).

Zajišťovaná pohledávka musí být bezpochyby pohledávkou platnou. Neplatné pohledávky zástavním právem zajistit nelze (např. pohledávky neplatné pro nedostatek formy, kterou vyžaduje zákon nebo dohoda účastníků). Složitější je situace u pohledávek, které jsou sice platné, avšak určitým způsobem oslabené. Jde o pohledávky ze zákona nežalovatelné a o pohledávky promlčené (pro obě tyto kategorie se používá také označení naturální obligace). Příkladem nežalovatelných pohledávek jsou výhry ze sázek a her či pohledávky z půjček poskytnutých vědomě do sázky nebo hry. Podle § 845 odst. 1 OZ takovéto výhry nebo pohledávky nelze vymáhat soudní cestou, ani platně zajistit. Zástavní právo, které by mělo sloužit k zajištění uvedených pohledávek, by tedy nebylo možno platně zřídit. Promlčené pohledávky, na rozdíl od zmíněných nežalovatelných pohledávek, u soudu uplatnit lze. Pokud ovšem dlužník uplatní námitku promlčení, nelze promlčená práva přiznat. Vzhledem k tomu, že promlčené pohledávky jsou platné a žalovatelné, přičemž nejsou zákonem a priori vyloučeny z okruhu pohledávek zajistitelných zástavním právem, formálně vzato zřejmě nic nebrání tomu, aby i promlčená pohledávka mohla být zástavním právem zajištěna. Tuto tezi lze podpořit i ustanovením § 151f odst. 1 OZ, kde se uvádí, že promlčení zajištěné pohledávky nebrání zástavnímu věřiteli v jeho právu domáhat se u soudu uspokojení ze zástavy, nebyla-li zajištěná pohledávka řádně a včas splněna. Uvedené ustanovení tedy umožňuje zástavnímu věřiteli domáhat se uspokojení ze zástavy bez ohledu na případné promlčení zajištěné pohledávky, nerozlišuje ani, kdy k promlčení zajištěné pohledávky došlo, zda za trvání zástavního práva, nebo před jeho vznikem. Rozhodná je pouze skutečnost, že zástavním právem zajištěná pohledávka nebyla řádně a včas splněna.

Zástavní právo zajišťuje nejen vlastní pohledávku, ale ze zákona i její příslušenství (srovnej § 151a odst. 1 OZ). Podle § 121 odst. 3 OZ se příslušenstvím pohledávky rozumí úroky, úroky z prodlení, poplatek z prodlení a náklady spojené s jejím uplatněním. Příslušenství daňové pohledávky tvoří penále, zvýšení daně, náklady daňového řízení, úroky a uložené pokuty; příslušenství daně, s výjimkou pokut, sleduje osud daně, nestanoví-li správce daně svým rozhodnutím jinak (§ 58 zák. č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků).

ZÁSTAVA

Předmětem zástavního práva neboli zástavou může být zejména věc. Vyplývá to z ustanovení § 151a odst. 1 OZ, kde se uvádí, že zástavní věřitel je oprávněn domáhat se uspokojení z věci zastavené, není-li jeho pohle-

dávka řádně a včas splněna. Podle § 151h odst. 1 OZ může být zástavou také pohledávka, jestliže předmětem jejího plnění je věc, právo nebo jiná majetková hodnota. Zvláštní zákony dále předvídají případy zastavení ochranné známky nebo cenných papírů. Za určitých podmínek lze zastavit rovněž byt nebo nebytový prostor. Zastavení jiných majetkových hodnot je vesměs problematické. Základním předpokladem, který musí předmět zástavního práva vždy splňovat, je převoditelnost takovéto majetkové hodnoty. Vyplývá to zejména z tzv. uhrazovací funkce zástavního práva, která spočívá v možnosti věřitele dosáhnout uspokojení své splatné pohledávky zpeněžením zástavy.

Zástavou naopak nemohou být majetkové hodnoty, které jsou v důsledku výslovné právní úpravy či pro svou povahu z takovéto dispozice vyloučeny. Nepřichází proto v úvahu např. zastavení nároku na důchod (srovnej § 62 odst. 1 zák. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů) nebo zastavení pohledávky, která zaniká nejpozději smrtí zástavce.

Jak bylo výše uvedeno, zástavou může být zejména věc. Pojem věci, jakožto předmětu občanskoprávních vztahů, není v našem občanském zákoníku definován.¹⁾ Právní teorie zpravidla vymezuje věc v právním smyslu jako ovladatelný hmotný předmět nebo ovladatelnou přírodní sílu, která slouží potřebám lidí.

Občanský zákoník v § 119 odst. 1 výslovně uvádí dělení věcí na movité a nemovité, přičemž v odst. 2 stanoví, že nemovitostmi jsou pozemky a stavby spojené se zemí pevným základem. Z tohoto vymezení vyplývá, že věc, která není věcí nemovitou, je věcí movitou. Právní nauka zná i další způsoby dělení věcí na věci určené individuálně a věci určené druhově, věci jednotlivé a složené apod.

Z ustanovení § 151b OZ plyne, že zastavit lze věc movitou i nemovitou. Není ovšem zcela zřejmé, zda je možno zastavit jak věci určené individuálně, tak věci určené druhově. Požadavku § 151b odst. 4 OZ ohledně náležité specifikace zástavy bezesporu vyhovují věci individuálně určené, které jsou pro svůj individuální charakter zpravidla nezastupitelné věcmi jinými. Věci druhově určené, tj. věci určené podle počtu, míry nebo váhy, které mohou být nahrazeny věcmi téhož druhu a jakosti, mohou sloužit jako zástava, pokud v konkrétním případě je možno věc druhově určenou specifikovat tak, jak to požaduje ustanovení § 151b odst. 4 OZ.

Zástavou může být pouze samostatná věc v právním smyslu. Nelze tedy zastavit součást věci (§ 120 obč. zák.), např. u pozemků jeho porost, u stavby její přístavby, nástavby či vestavby. Věc a její součást tvoří totiž celek s jediným právním režimem. Rovněž nelze samostatně zastavit dosud neoddělené plody

¹⁾ Za platnosti zákoníku mezinárodního obchodu (zák. č. 101/1963 Sb.) bylo možno pro vymezení pojmu věci použít jeho definici v § 13, která za věci považovala hmotné předměty a ovladatelné přírodní síly, které slouží potřebám lidí. Zákoník mezinárodního obchodu byl ovšem k 1. 1. 1992 zrušen zák. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník.

věci. Plody mohou být smostatným předmětem zástavního práva až po jejich separaci.

Zákon neřeší výslovně otázku, zda lze zastavit věc budoucí, s výjimkou úpravy § 151a odst. 1 ohledně plodů věci (viz výše). Z ustanovení § 151 odst. 2 a 3 OZ, kde je upraven modus nabývání zástavního práva u věcí nemovitých a movitých (viz níže), lze dovodit, že zastavení věcí, které mají vzniknout v budoucnu, není možné. Zastavení věcí budoucích se nepřipouštělo ani za platnosti Obecného zákoníku občanského.²⁾

Předmětem zástavního práva může být i byt či nebytový prostor, pokud představují samostatný předmět vlastnictví. Tuto podmínku splňují byty a nebytové prostory, které, jako vymezené části domu, tvoří tzv. jednotku podle § 2 písm. f) zák. č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů.³⁾

Jak bylo výše uvedeno, zástavní právo se podle § 151a odst. 1 OZ vztahuje nejen na vlastní zástavu, ale i na její příslušenství, přírůstky a dosud neoddělené plody. Podle § 121 OZ je příslušenství věci vždy samostatnou věcí, náležející vlastníku věci hlavní, která je jím určena k tomu, aby byla s hlavní věcí trvale užívána. Příslušenstvím bytu jsou vedlejší místnosti a prostory určené k tomu, aby byly s bytem trvale užívány. Jako příklad příslušenství lze uvést u věci movité kolo motorového vozidla, klíč od skříně, u nemovitosti plot, kůlna, u bytu koupelna, šatna, sklepní kóje. Určení příslušenství konkrétní věci ponechává platná právní úprava výlučně na vůli vlastníka. Objektivní kritérium, které by vymezovalo příslušenství věci, neexistuje. Vzhledem ke skutečnosti, že příslušenství je samostatnou věcí, nic zřejmě nebrání tomu, aby se movité věci, které jsou v daném případě příslušenstvím věci hlavní, případně staly samostatným předmětem zástavního práva.

Často diskutovanou otázkou je, zda lze zastavit spoluvlastnický podíl. Podle § 137 odst. 1 OZ podíl vyjadřuje míru, jakou se spoluvlastníci podílejí na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví společné věci. Platná právní úprava neobsahuje žádnou výslovnou zmínku o zástavním právu k spoluvlastnickému podílu. Pokud úvaha o zástavním právu k spoluvlastnickému podílu bude důsledně vycházet z příslušných ustanovení občanského zákoníku o zástavním právu, dospěje k závěru, že předmětem zástavního práva mohou být pouze věci (§ 151a odst. 1 OZ) nebo pohledávky (§ 151h odst. 1 OZ). Spoluvlastnický podíl tudíž zastavit nelze, protože není ani reálnou věcí (resp. její částí), ani pohledávkou, nýbrž jinou majetkovou hodnotou, ve smyslu § 118 odst. 1 OZ, a tedy není způsobilým předmětem zástavního práva. Lze ovšem obhájit i argumentaci opačnou, která zastavení spoluvlastnického podílu připouští. Východiskem by mohla být úvaha, že zástavní právo v podstatě vzniká k věci, přičemž spoluvlastnický podíl je jen vyjádřením rozsahu tohoto zástavního práva. Pokud by se jednalo o spolu-

²⁾ J. Krčmář: str. 288, Rouček a Sedláček: str. 632.

³⁾ Zákon č. 72/1994 Sb., kterým se upravují některé vlastnické vztahy k bytům a nebytovým prostorům a doplňují některé zákony (zákon o vlastnictví bytů).

vlastnický podíl k nemovitosti, ke vzniku zástavního práva by byl potřebný vklad do katastru nemovitostí. Zastavení spoluvlastnického podílu by se nedotklo práv ostatních spoluvlastníků. Z příslušných ustanovení upravujících zástavní právo a spoluvlastnictví nevyplývá ani potřeba souhlasu ostatních spoluvlastníků se zřízením zástavního práva. Způsobilost spoluvlastnického podílu být předmětem zástavního práva nepřímou podporuje i § 338 zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění (dále jen OSŘ), který umožňuje výkon rozhodnutí prodejem spoluvlastnického podílu k movité věci nebo nemovitosti, přičemž se postupuje stejným způsobem jako u výkonu rozhodnutí prodejem movitých věcí a nemovitostí. Při zpeněžení věci, jež v podílovém spoluvlastnictví, mají ostatní spoluvlastníci přednost před dalšími zájemci (§ 338 odst. 2 OSŘ). Případná realizace zástavního práva k spoluvlastnickému podílu by tak nenarazila na obtíže způsobené absencí právní úpravy, předvídající tuto situaci.

Preferenci argumentace, která zastavení spoluvlastnického podílu připouští, však komplikují další sporné momenty, např. pokud může spoluvlastník zastavit svůj spoluvlastnický podíl k věci, může vlastník celé věci zatížit zástavním právem pouze její určitý ideální díl? Platná právní úprava opět žádnou odpověď neposkytuje. Výkladem je možno dovodit, že pokud je zástavce vlastníkem celé věci, může zástavním právem zatížit vždy jen celou věc, protože úprava zástavního práva obsažená v občanském zákoníku výslovně neumožňuje učinit předmětem zástavního práva pouze jednotlivý podíl, který svou hodnotou postačuje k zajištění pohledávky.⁴⁾ Ovšem jiným výkladem jistě lze dospět i k opačnému závěru, totiž že takováto dispozice možná je. Určitou inspirací takového výkladu může být i úprava Obecného občanského zákoníku, která jako zástavu připouštěla i ideální díly věcí, a to nejen v případě spoluvlastnictví (§ 829), nýbrž i v případě tzv. samovlastnictví, kdy výhradní vlastník zastavuje libovolnou partem pro indiviso. U tzv. knihovních těles bylo možno zastavit jen takové partes pro indiviso, které se vyskytovaly v pozemkové knize.⁵⁾

V současné době scházejí přesvědčivé argumenty, které by umožnily jednoznačně se přiklonit k některému z výše uvedených názorů. Nezbyvá než konstatovat, že uvedené pochybnosti odstraní až judikatura, či ještě lépe novelizace občanského zákoníku.

Předmětem zástavního práva může být rovněž pohledávka. Tato možnost je výslovně připuštěna § 151h odst. 1 OZ za podmínky, že předmětem plnění pohledávky je věc, právo nebo jiná majetková hodnota. Pohledávka může sloužit jako zástava jen pokud je převoditelná. Zastaveny mohou být pohledávky peněžité i nepeněžité, pohledávky splatné, nebo pohledávky, jejichž splatnost má teprve nastat. Současná právní úprava ovšem neřeší otázku, zda je možno zastavit i pohledávky, které vzniknou v budoucnu, nebo jejichž vznik je závis-

⁴⁾ V. Knapp a kol.: Občanské právo hmotné, svazek I., str. 289 (Codex Praha 1995).

⁵⁾ J. Krčmář: Právo občanské, Díl II.: Práva věcná, str. 290 (3. dopln. vydání 1946).

lý na splnění podmínky. V této souvislosti stojí za povšimnutí přístup prvorepublikových komentářů k této otázce, kde se „zastavení pohledávek, o nichž není jisto, že vzniknou“ v připouštělo.⁶⁾ Dikce § 151h odst. 1, ani jiných ustanovení OZ sice výslovně uvedené pohledávky z takovéto dispozice nevylučuje, jejich způsobilost být předmětem zástavního práva je však nejednoznačná. Namítat lze především to, že jako zástava má sloužit pohledávka, která v době vzniku zástavního práva ještě neexistuje. Tato skutečnost ve svém důsledku znamená oslabení jak zajišťovací, tak uhrazovací funkce zástavního práva, a tím i pozice zástavního věřitele. V této otázce někteří autoři zastávají i názor opačný, který zastavení pohledávek, které mají vzniknout teprve v budoucnu, připouští, jestliže je jisté, že vzniknou.⁷⁾ Dalším sporným momentem, na který platná právní úprava nepamatuje, je otázka, zda je možno zastavit jen určitou část pohledávky. Na tomto místě lze argumentovat obdobně, jak tomu bylo u problému, zda zástavce, který je vlastníkem celé věci, může učinit zástavu pouze jednotlivý podíl, který svou hodnotou postačuje k zajištění pohledávky (viz výše). Podle § 151h odst. 3 OZ se zástavní právo k pohledávce vztahuje i na dlužné úroky a ostatní její příslušenství.

Jak bylo výše uvedeno, zvláštní zákony připouštějí jako způsobilou zástavu vedle věci a pohledávek rovněž jiné majetkové hodnoty, které mohou být předmětem občanskoprávních vztahů, a to ochranné známky (§ 21 odst. 1 zák. č. 137/1995 Sb., o ochranných známkách, dále jen ZOZ) a cenné papíry (§ 34 odst. 10, §§ 39 až 44, § 56 odst. 8 zák. ČNR č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů, dále jen ZCP).

Ochrannou známkou se podle § 1 ZOZ rozumí označení určené k rozlišení výrobků nebo služeb pocházejících od různých podnikatelů a zapsané do rejstříku ochranných známek.

ZCP chápe cenný papír jako listinu, o níž to stanoví zákon (listinný cenný papír), nebo ji nahrazující zápis do zákonem stanovené evidence⁸⁾ (zaknihovaný cenný papír) v případech, v kterých to stanoví zákon. Demonstrativní výčet cenných papírů provádí ZCP v § 1 odst. 1, neuvádí ovšem znaky, které by odlišily cenné papíry od ostatních listin. Toto odlišení je provedeno právní naukou, která zpravidla cenný papír definuje jako listinu, které je zapotřebí k uplatnění a převodu práva s ní spojeného. Na tomto místě je třeba poznamenat, že uvedené vymezení listinných cenných papírů se vztahuje pouze na cenné papíry vydávané v České republice. Listinné cenné papíry vydávané v zahraničí se posuzují podle práva státu, kde byly vydány. Rovněž pro cenné papíry platí, že mohou být zastaveny jen tehdy, jsou-li převoditelné. Nepřevoditelné cenné papíry platně zastaveny být nemohou.

⁶⁾ F. Rouček, J. Sedláček a kol.: Komentář k Čsl. obecnému zákoníku občanskému, Díl II., str. 634 (Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, Praha 1935).

⁷⁾ J. Bureš, L. Drápal: Zástavní právo v soudní praxi, str. 8 (C. H. Beck 1997).

⁸⁾ Zákonem stanovenou evidencí je evidence vedená Střediskem cenných papírů podle § 56 a násl. ZCP nebo právníkem osobou, která bude pověřena vedením evidence na základě smlouvy se Střediskem cenných papírů podle § 98 ZCP.

PRÁVNÍ SKUTEČNOSTI VEDOUcí KE VZNIKU ZÁSTAVNíHO PRÁVA

Ke vzniku zástavního práva je potřeba, vedle platné pohledávky a způsobilého předmětu zástavního práva, splnění dalšího předpokladu. Tímto předpokladem je přistoupení některého právního titulu, neboli důvodu, vedoucího ke vzniku zástavního práva. Podle § 151b odst. 1 OZ je takovým právním titulem písemná smlouva, schválená dědická dohoda nebo zákon. Další právní titul, kterým je rozhodnutí soudu, upravuje § 338a a § 338b OSŘ.

SMLOVNÍ ZÁSTAVNÍ PRÁVO

Vzniká-li zástavní právo na základě základní smlouvy, mluví se o tzv. smluvním zástavním právu. Právním titulem je tedy platná zástavní smlouva. V § 151b odst. 1 OZ je stanovena obligatorně písemná forma této zástavní smlouvy. Podstatné náležitosti zástavní smlouvy jsou uvedeny v § 151b odst. 4, vyžaduje se specifikace zástavy a specifikace pohledávky, která je zástavním právem zajištěna. Tato náležitost, která předpokládá individuální pohledávku, je modifikována ustanovením § 299 odst. 1 ObchZ, které předvídá existenci většího počtu pohledávek zajištěných zástavním právem mezi zástavním věřitelem a dlužníkem. Pokud tedy strany budou postupovat podle odchylné úpravy § 299 odst. 1 ObchZ, postačí v zástavní smlouvě specifikovat druh pohledávek, které má zástavní právo zajišťovat, jejich maximální výši, do které je zástavní právo zajišťuje, a dobu, na kterou se zástavní právo zřizuje. Ke vzniku smluvního zástavního práva ovšem samotná zástavní smlouva nepostačuje, zákon vyžaduje přistoupení ještě dalších skutečností. Jedná se o tzv. modus, neboli způsob nabývání zástavního práva, který je různý podle druhu zástavy. Modus má význam zejména pro ochranu zájmů zástavního věřitele a zároveň i třetích osob tím, že zástavnímu právu zajišťuje náležitou publicitu. Z hlediska způsobu nabývání zástavního práva je významné třídění věcí na věci movité a nemovité.

U věcí movitých je modus upraven v § 151b odst. 3 OZ, a je jím odevzdání věci zástavnímu věřiteli nebo vyznačení vzniku zástavního práva v listině, která osvědčuje vlastnictví zástavce k předmětu zástavy a je nezbytná k nakládání s věcí, nebo odevzdání věci jiné osobě do úschovy na základě dohody. Tedy teprve okamžikem fyzického předání zástavy zástavnímu věřiteli, popř. třetí osobě, nebo okamžikem vyznačení zástavního práva ve výše uvedené listině, dojde ke vzniku smluvního zástavního práva k movitým věcem.

Odevzdání věci zástavnímu věřiteli je tradičním modem nabývání zástavního práva. Občanský zákoník připouští i odevzdání zástavy schovateli, pokud to tak zástavní věřitel a zástavce sjednali. Může ovšem nastat situace, kdy zástavní věřitel či schovatel již mají u sebe věc, která se má stát předmětem zá-

stavního práva. V takovém případě by v zástavní smlouvě mělo být uvedeno, že zástavní věřitel, popř. schovatel bude tuto věc mít u sebe nadále z titulu zástavního práva. Ke vzniku zástavního práva potom postačí jen uzavřít platnou zástavní smlouvu.

Vyznačení vzniku zástavního práva v listině, která osvědčuje vlastnictví zástavce k předmětu zástavy a je nezbytná k nakládání s věcí, je modus, který nemá při vzniku zástavního práva k movité věci příliš široké uplatnění, vycházíme-li z platného právního řádu. Uvedený modus lze využít např. při zřizování zástavního práva k plavidlu podle § 10 odst. 6 zák. č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě. Zástavní právo k plavidlu vzniká okamžikem vyznačení zástavního práva v osvědčení plavidla. Osvědčením plavidla se podle § 10 odst. 5 zák. č. 114/1995 Sb., rozumí lodní osvědčení nebo osvědčení plovoucího zařízení, které prováděcí vyhláška⁹⁾ v § 6 odst. 1 písm. a) a g) řadí mezi tzv. lodní listiny. Toto osvědčení je listinou splňující první požadavek § 151b odst. 3 OZ, tj. osvědčuje vlastnictví k plavidlu (§ 10 odst. 6 zák. č. 114/1995 Sb.). Aby došlo ke vzniku zástavního práva, musí být zároveň splněn i druhý zákonný požadavek, tedy osvědčení plavidla musí být nezbytné k nakládání s plavidlem. Bude-li zmíněné nakládání chápáno jako faktické nakládání s věcí, je tento požadavek § 151 odst. 3 OZ splněn. Z § 18 odst. 1 zák. č. 114/1995 Sb., totiž vyplývá, že lodní listiny, mezi které osvědčení plavidla patří, jsou potřebné k provozování plavidla. Pokud termín nakládání bude interpretován jako jedno z oprávnění, jež náleží k vlastnickému právu (*ius disponendi*), na základě které vlastník může věc zcizit, přenechat do užívání jinému, apod., pak osvědčení plavidla uvedenému zákonnému požadavku nevyhovuje, např. k nabytí plavidla do vlastnictví postačí platná smlouva a převzetí plavidla. Vůči tomuto druhému výkladu lze namítnout, že osvědčuje-li listina vlastnictví zástavce, je v tom zahrnuto i jeho oprávnění s věcí disponovat. Takto interpretovaný požadavek nezbytnosti listiny k nakládání s věcí by tak pozbyl významu, protože by v podstatě jen opakoval náplň prvního zákonného požadavku. Z tohoto důvodu se jeví vhodnější výklad, který listinu považuje za nezbytnou k faktickému nakládání s věcí, např. k jejímu provozu.

Odlišná je situace při zřizování zástavního práva k motorovým vozidlům. Modus nabývání zástavního práva vyznačením vzniku zástavního práva v listině, která osvědčuje vlastnictví zástavce k předmětu zástavy a je nezbytná k nakládání s věcí, není pro motorová vozidla použitelný. Lze se ovšem setkat s názory opačnými, které vznik zástavního práva k motorovému vozidlu váží na jeho vyznačení v technickém průkazu motorového vozidla. Podle § 88 odst. 1 vyhl. Ministerstva vnitra č. 145/1956 Ú.l. o provozu na silnicích, v platném znění, se ovšem technickým průkazem motorového vozidla rozumí doklad o technickém stavu vozidla, který obsahuje údaje o držiteli a o vozidle.¹⁰⁾

⁹⁾ Vyhláška Ministerstva dopravy č. 223/1995 Sb., o způsobilosti plavidel k provozu na vnitrozemských vodních cestách.

Z dikce § 88 vyhl. č. 145/1956 Ú.l. nelze dovodit, že by technický průkaz osvědčoval něčí vlastnické právo k motorovému vozidlu, § 88 nemluví o vlastníkov, nýbrž o držiteli vozidla, což může být i osoba, která si např. vozidlo pronajala. Držitele a vlastníka motorového vozidla tedy nelze v žádném případě ztotožňovat. Držitele a vlastníka motorového vozidla jasně rozlišuje také vyhl. Ministerstva financí č. 492/1991 Sb., kterou se stanoví rozsah a podmínky zákonného pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem motorového vozidla, ve znění pozdějších předpisů, při určení, kdo má povinnost platit pojistné za tuzemské motorové vozidlo.

Výše uvedené platí i pro osvědčení o technickém průkazu motorového vozidla. Podle § 89 vyhl. č. 145/1956 Ú.l. toto osvědčení obsahuje nejdůležitější údaje technického průkazu a slouží k tomu, aby se jím řidič prokazoval kontrolním orgánům současně s řidičským průkazem. Stejně jako technický průkaz ničí vlastnické právo neosvědčuje. K platnému zastavení motorového vozidla je proto, vedle platné zástavní smlouvy, zapotřebí jeho odevzdání zástavnímu věřiteli, nebo schovateli, pokud se na tom strany dohodly. Pouhé vyznačení zástavního práva v technickém průkazu motorového vozidla, poťazmo v osvědčení o technickém průkazu motorového vozidla, k platnému vzniku zástavního práva nepostačuje.

Odlišný způsob nabývání zástavního práva je upraven v § 151b odst. 2 OZ u věcí nemovitých. Ke vzniku zástavního práva k nemovitostem se vyžaduje, kromě platné zástavní smlouvy, vklad zástavního práva do katastru nemovitostí. Zástavní právo k nemovitosti vznikne dnem vkladu do katastru nemovitostí. Podle § 2 zák. č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických práv a jiných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů, právní účinky vkladu nastávají ke dni, kdy byl návrh na vklad doručen katastrálnímu úřadu. Pravomocné rozhodnutí o povolení vkladu tedy působí zpětně ke dni doručení návrhu na vklad katastrálnímu úřadu.

Uvedená úprava § 151b odst. 2 OZ počítá pouze se vznikem zástavního práva k nemovitostem, které se v katastru nemovitostí evidují. Nepamatuje však na skutečnost, že některé nemovitosti evidenci v katastru nemovitostí nepodléhají (na rozdíl od § 133 OZ, který upravuje nabývání vlastnického práva k nemovitostem, kde se v odst. 3 stanoví, že pokud se převádí na základě smlouvy nemovitá věc, která není předmětem evidence v katastru nemovitostí, nabývá se vlastnictví okamžikem účinnosti této smlouvy). Jedná se o budovy, kterým se nepřiděluje popisné nebo evidenční číslo¹¹⁾ a které jsou příslušenstvím jiné stavby evidované na téže parcele, a o drobné stavby¹²⁾ (§ 2 odst.

¹⁰⁾ Údaje, které se do technického průkazu zapisují, uvádí § 88 v odst. 2 této vyhlášky. Jedná se např. o přidělení a změny státní poznávací značky, změny držitele vozidla, změny trvalého pobytu (sídla) držitele vozidla atd.

¹¹⁾ Kterým budovám se přidělují, resp. nepřidělují, popisná a evidenční čísla stanoví § 6 vyhl. Ústředního úřadu pro věci národních výborů č. 97/1961 Sb., o názvech obcí, označování ulic a číslování domů.

¹²⁾ Co se rozumí drobnou stavbou stanoví zák. č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, a dále § 3 vyhl. č. 85/1976 Sb., o podrobnější úpravě územního řízení a stavebním řádu, ve znění pozdějších předpisů.

1 písm. b) a § 2 odst. 2 zák. ČNR č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální zákon), ve znění zák. č. 89/1996 Sb.). Zřízení zástavního práva k nemovitosti, která se neeviduje v katastru nemovitostí, bude zřejmě třeba řešit analogicky podle § 133 odst. 3 OZ; zástavní právo pak vznikne okamžikem účinnosti zástavní smlouvy. Z uvedeného řešení vychází i rozsudek Městského soudu v Praze č.j. 33 C a 40/97-5 ze dne 30. 4. 1997¹³⁾, kde se stanoví: „K nemovitostem, které se neevidují v katastru nemovitostí, vznikají na základě smlouvy i věcná práva k věci cizí (zástavní právo, věcná břemena, předkupní právo jako právo věcné) - stejně jako právo vlastnické - již okamžikem účinnosti smlouvy. Vklad do katastru nemovitostí podle zák. č. 265/1992 Sb., nelze v takovém případě povolit.“

Podobné potíže vznikají, je-li zřizováno zástavní právo k nemovitosti, jejíž příslušenství se neeviduje v katastru nemovitostí. Podle § 151a odst. 1 OZ se zástavní právo vztahuje na zástavu i na její příslušenství. Příslušenství nemovitosti je tedy zastaveno spolu s věcí hlavní automaticky, bez ohledu na to, zda evidenci v katastru nemovitostí podléhá či nikoliv. Potom ale může nastat situace, že zástavní právo k příslušenství nemovitosti, které se neeviduje v katastru nemovitostí, vznikne, podle výše uvedeného, účinností zástavní smlouvy, kdežto k předmětné nemovitosti, popř. k jejímu příslušenství, které podléhá evidenci v katastru nemovitostí, zástavní právo vznikne až vkladem do katastru nemovitostí. V současné době lze tuto situaci řešit ustanovením v zástavní smlouvě, na jehož základě zástavní právo k příslušenství nemovitosti, které se v katastru nemovitostí neeviduje, vznikne až vkladem zástavního práva k předmětné nemovitosti do katastru nemovitostí.

Zastavovanou nemovitostí může být i rozestavěná budova, rozestavěný byt či nebytový prostor. Co se rozumí rozestavěnou budovou, rozestavěným bytem a nebytovým prostorem, resp. od kterého stadia stavebních prací je rozestavěná budova nebo byt a nebytový prostor způsobilý být předmětem právních vztahů, vymezuje katastrální zákon pro své účely v § 27 písm. j) a k).¹⁴⁾ V katastru nemovitostí se rozestavěné budovy nebo byty a nebytové prostory, které budou podléhat evidenci podle § 2 odst. 1 písm. b) nebo c), evidují na žádost vlastníka nemovitosti nebo jiné osoby oprávněné z právního vztahu nebo v souvislosti se vznikem, změnou nebo zánikem věcného práva (§ 2 odst. 1 písm. d) a e) katastrálního zákona). Zástavní právo k rozestavěné budově nebo k rozestavěnému bytu a nebytovému prostoru, které budou podléhat evidenci v katastru nemovitostí, tedy vzniká vkladem do katastru nemovitostí.

¹³⁾ Rozsudek byl publikován v Ad Notam č. 4/1997, str. 90.

¹⁴⁾ Pro účely katastrálního zákona se rozestavěnou budovou rozumí budova v alespoň takovém stupni rozestavěnosti, že již je patrné stavebně technické a funkční uspořádání prvního nadzemního podlaží, pokud ji dosud nebylo přiděleno číslo popisné nebo evidenční, a u budovy, které se číslo popisné a evidenční nepřiděluje, pokud na ni dosud nebylo vydáno kolaudační rozhodnutí. Rozestavěným bytem a nebytovým prostorem se rozumí místnost nebo soubor místností, které v souladu se smlouvou o výstavbě a stavebním povolením mají být určeny k bydlení nebo k jiným účelům než bydlení a jsou rozestavěny v domě s byty a nebytovými prostory, který je alespoň v takovém stupni rozestavěnosti, že je již navěnek uzavřen obvodovými stěnami a střešní konstrukcí.

K těm, které evidenci v katastru nemovitostí podléhat nebudou, vzniká zástavní právo okamžikem účinnosti zástavní smlouvy.

Zastavuje-li se pohledávka, je zástavcem věřitel této pohledávky. Dlužník zastavené pohledávky je označován jako poddlužník. Podle § 151 odst. 2 OZ zástavní právo k pohledávce vzniká okamžikem platnosti písemné smlouvy mezi zástavním věřitelem a zástavcem. Účinnost zástavního práva k pohledávce vůči poddlužníkovi však nastává, jen pokud je poddlužník o vzniku zástavního práva písemně vyrozuměn zástavcem, nebo pokud je poddlužníkovi vznik zástavního práva prokázán zástavním věřitelem (např. předložením zástavní smlouvy). Teprve po té, co je poddlužník o vzniku zástavního práva některým z uvedených způsobů vyrozuměn, je poddlužník povinen plnit dluh zástavnímu věřiteli. Není-li zástavní právo k pohledávce vůči poddlužníkovi účinné, je poddlužník povinen plnit dluh věřiteli vlastnímu, tj. zástavci.

Pokud je předmětem plnění zastavené pohledávky věc, zástavní právo k pohledávce zaniká okamžikem předání této věci zástavnímu věřiteli (tedy splněním), zároveň ze zákona vzniká zástavnímu věřiteli k převzaté věci zástavní právo (§ 151i OZ). O zániku zastavené pohledávky a vzniku zástavního práva k této věci je zástavní věřitel povinen zástavce informovat.

Úprava smluvního zástavního práva k cenným papírům je zakotvena v §§ 39-44 ZCP. Se zastavením cenného papíru je zastavena i pohledávka, která je s cenným papírem spojena.

K platnému vzniku smluvního zástavního práva k cenným papírům je třeba splnit určité podmínky. Musí být uzavřena platná zástavní smlouva. Další podmínky se liší podle toho, zda jde o listinné nebo zaknihované cenné papíry. U listinných cenných papírů se ke vzniku zástavního práva vyžaduje jejich fyzické předání zástavnímu věřiteli, není-li zákonem stanoveno něco jiného. U zaknihovaných cenných papírů je ke vzniku zástavního práva potřebná registrace zástavního práva k cenným papírům u Střediska cenných papírů (dále jen Středisko).

Závazkové vztahy ze zástavní smlouvy se řídí ZCP a subsidiárně OZ a ObchZ. Obsahové náležitosti zástavní smlouvy se řídí § 151b OZ. ZCP ani ObchZ žádné takovéto náležitosti nestanoví.

K platné zástavní smlouvě musí dále přistoupit, u listinných cenných papírů, fyzické předání cenného papíru zástavnímu věřiteli. Tedy teprve okamžikem předání vznikne zástavní právo. ZCP stanoví z tohoto pravidla dvě výjimky. Zástavní právo k listinnému cennému papíru, podle § 41 odst. 1 ZCP, může vzniknout i jeho předáním třetí osobě do úschovy a správy za současného předání prvopisu nebo úředně ověřené kopie zástavní smlouvy této osobě. Druhou výjimku upravuje § 41 odst. 2 ZCP, který váže vznik zástavního práva k listinnému cennému papíru, který již je uložen do úschovy (§ 34 ZCP), nebo do úschovy a správy (§ 37 ZCP), na oznámení zřízení tohoto zástavního práva schovateli nebo opatrovateli cenných papírů, opět za současného připojení prvopisu nebo úředně ověřené kopie zástavní smlouvy.

U listinného cenného papíru na řad je navíc, podle § 40 odst. 2 ZCP, ke vzniku zástavního práva zapotřebí i písemné prohlášení majitele cenného papíru učiněné na tomto cenném papíru, tzv. zástavní rubopis. Zástavní rubopis musí splňovat náležitosti stanovené v § 40 odst. 2 ZCP a přiměřeně též náležitosti uvedené v § 18 odst. 2 ZCP. Ze zástavního rubopisu je patrné, kdo je zástavním věřitelem. Podle § 40 odst. 2, zástavní věřitel nesmí cenný papír dále převádět, neplyne-li ze zvláštního zákona něco jiného. Takovým zvláštním zákonem je zákon směnečný a šekový (zák. č. 191/1950 Sb.), který v § 19 odst. 1 stanoví, že pokud indosament obsahuje doložku „hodnota k zajištění“, „hodnota v zástavě“ nebo jinou doložku vyjadřující zastavení, může majitel vykonat všechna práva ze směnky; jeho indosament má však jen účinek zmocňovacího indosamentu.

U zaknihovaných cenných papírů vzniká zástavní právo registrací tohoto zástavního práva v evidenci Střediska (§ 42 ZCP). Podle § 42 odst. 2 se registrace provádí na základě příkazu zástavního věřitele, zástavního dlužníka nebo zástavce k registraci zástavního práva. K tomuto příkazu je třeba přiložit prvopis nebo úředně ověřenou kopii zástavní smlouvy.

Poslední novela ZCP zák. č. 152/1996 Sb., u smluvního zástavního práva k cenným papírům, vylučuje zřízení zástavního práva k cenným papírům, které jsou již zastaveny (§ 39 odst. 2 ZCP). Výjimku představují pouze cenné papíry, k nimž vzniklo zástavní právo přímo ze zákona o cenných papírech. Jedná se o zástavní právo schovatele dle § 34 odst. 10 ZCP a zákonné zástavní právo Střediska za poskytnuté služby dle § 56 odst. 8 ZCP (viz níže). Jinými slovy, zástavní právo k již zastavenému cennému papíru může vzniknout pouze v případě, že zaknihovaný cenný papír je zastaven ve prospěch Střediska cenných papírů dle § 56 odst. 8 ZCP, nebo v případě, že listinný cenný papír je zastaven ve prospěch schovatele dle § 34 odst. 10 ZCP.

Ochranná známka je podle § 21 ZOZ rovněž způsobilým předmětem zástavního práva. K platnému vzniku zástavního práva k ochranné známce je zapotřebí splnění následujících náležitostí: uzavření písemné smlouvy o zřízení zástavního práva a zápis zástavního práva k ochranné známce do rejstříku ochranných známek na základě žádosti podané u Úřadu průmyslového vlastnictví (dále jen Úřad).

Obsahové náležitosti smlouvy o zřízení zástavního práva a její obligatorně písemná forma vyplývá z ustanovení § 151b OZ, které se použije subsidiárně k ustanovení § 21 ZOZ o zástavním právu.

Žádost o zápis do zástavního práva k ochranné známce je povinen podat zástavní věřitel. Žádost musí obsahovat náležitosti uvedené v § 12 odst. 1 vyhlášky č. 213/1995 Sb. Úřadu průmyslového vlastnictví k provedení zákona o ochranných známkách. Spolu s žádostí musí zástavní věřitel předložit Úřadu také smlouvu o zřízení zástavního práva s úředně ověřenými podpisy:

Zápis zástavního práva do rejstříku ochranných známek provádí Úřad na základě podané žádosti. Teprve okamžikem tohoto zápisu dojde ke vzniku zá-

stavního práva k ochranné známce. Režim zástavního práva k ochranné známce se jinak řídí příslušnými ustanoveními OZ a ObchZ.

Další případ smluvního zástavního práva upravuje § 248 zák. č. 65/1965 Sb., zákoník práce, v platném znění (dále jen Zpr), který dává zaměstnavateli možnost zajistit zástavním právem svůj nárok na náhradu škody na svěřených hodnotách, které je zaměstnanec povinen vyúčtovat, a nárok na náhradu škody, kterou zaměstnanec způsobil zaměstnavateli úmyslně (§ 248 odst. 1 ZPr). Účastníkem smluvní smlouvy může být jen zaměstnavatel (jako zástavní věřitel) a zaměstnanec (jako obligační a zároveň i zástavní dlužník), nikoliv třetí osoba. Zástavou může být výhradně nemovitost ve vlastnictví zaměstnance. K uzavření zástavní smlouvy může dojít i po skončení pracovněprávního vztahu. Ke vzniku zástavního práva je potřebná písemná smlouva o zřízení zástavního práva, obsahující označení zaměstnavatele a zaměstnance, specifikaci pohledávky zaměstnavatele, která je zástavním právem zajišťována, specifikaci zastavené nemovitosti a vklad zástavního práva do katastru nemovitostí. Návrh na povolení vkladu do katastru nemovitostí podává zaměstnavatel (§ 248 odst. 2 Zpr). Zástavní právo vznikne dnem vkladu do katastru nemovitostí. Zástavní právo podle zákoníku práce má charakter závazkověprávního vztahu, působícího zásadně jen mezi smluvními stranami, na rozdíl od věcněprávního charakteru zástavního práva podle OZ. Jeho podstatou je závazek zaměstnance, že po dobu trvání zástavního práva nepřevéde zastavenou nemovitost na jiného bez souhlasu zaměstnavatele. Vysloví-li zaměstnavatel s převodem na jiného souhlas, zástavní právo zaniká, a to bez ohledu na to, zda jeho pohledávka byla uspokojena či nikoliv.

Zástavní právo může podle § 151b odst. 1 OZ vzniknout i na základě pramocným usnesením soudu schválené dědické dohody. Možnost dědiců vypořádat se u soudu mezi sebou dohodou předvídá § 482 odst. 1 OZ. Je třeba, aby účastníky dohody byli všichni dědicové a jejím předmětem celý majetek zůstavitele. Předpokladem vzniku zástavního práva tímto způsobem je uzavření dědické dohody v rámci řízení o projednání dědictví a rozhodnutí soudu, kterým se uvedená dohoda schvaluje. Podle ustanovení § 175q odst. 1, písm. c.) OSŘ soud dohodu o vypořádání dědictví schválí v usnesení o dědictví za podmínky, že tato dohoda neodporuje zákonu nebo dobrým mravům, tento požadavek vyplývá též z § 482 odst. 2 OZ. Dědická dohoda, která soudem schválena nebyla, je neplatná. Zástavní právo vznikne dnem, kdy nabývá právní moci usnesení o dědictví, kterým se schvaluje dědická dohoda obsahující ujednání o zřízení zástavního práva. Řízení o projednání dědictví tím končí. Pokud by k dohodě nedošlo nebo by soud dědickou dohodu neschválil, řízení o dědictví skončí rozhodnutím soudu o potvrzení dědictví podle dědických podílů.

Je-li předmětem takto zřízeného zástavního práva nemovitost, vyznačí se vznik zástavního práva do katastru nemovitostí (viz níže).

Vznik zákonného zástavního práva se liší od výše popsaného vzniku smluvního zástavního práva zejména tím, že zákonné zástavní právo vznikne okamžikem splnění předpokladů, kterými zákon jeho vznik podmiňuje. Jeho vzniku nemusí předcházet smlouva či rozhodnutí soudu, rovněž se nevyžaduje přistoupení daného modu nabývání zástavního práva, jak je tomu u smluvního zástavního práva. U zákonného zástavního práva lze rozlišovat mezi případy, kdy jedním z předpokladů vzniku zástavního práva je rozhodnutí příslušného orgánu o zřízení zástavního práva, a případy, kdy se takové rozhodnutí k vzniku zástavního práva nevyžaduje.

Pokud je zástavou nemovitost evidovaná v katastru nemovitostí, je zapotřebí zápis zástavního práva do katastru nemovitostí (§ 1 odst. 1 zák. č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných práv k nemovitostem). Podle § 7 odst. 1 zák. č. 265/1992 Sb. se u zákonného zástavního práva tento zápis provádí záznamem. Na rozdíl od vkladu má ovšem záznam deklaratorní účinky, tj. záznamem se pouze eviduje zástavní právo vzniklé již dříve splněním podmínek stanovených zákonem. K publikaci zástavního práva v katastru nemovitostí tak dochází se zpožděním, které je způsobeno prodlevou mezi vlastním vznikem zástavního práva a provedením záznamu do katastru nemovitostí. Důsledkem je, že v uvedeném mezidobí o existenci zákonného zástavního práva k nemovitosti vědí pouze zainteresované subjekty. Z hlediska právní jistoty třetích osob je třeba tento stav označit za nežádoucí.

Zákonné zástavní právo lze nalézt např. v občanském zákoníku (§ 672), obchodním zákoníku (§ 535, § 608, § 628, § 707), v zákoně o cenných papírech (§ 56 odst. 8), v zákoně o správě daní a poplatků (§ 72), celním zákoně (§ 305) a v zákoně o vlastnictví bytů (§ 15 odst. 1, § 26 odst. 4, § 16 odst. 2).

Podle § 672 odst. 1 OZ má pronajímatel nemovitosti na zajištění nájemného zástavní právo k movitým věcem, které jsou na pronajaté věci a patří nájemci nebo osobám, které s ním žijí ve společné domácnosti, s výjimkou věcí vyloučených z výkonu rozhodnutí. Věci vyloučené z výkonu rozhodnutí vymezuje § 321 a § 322 OSŘ. Ke vzniku zákonného zástavního práva podle § 672 OZ se vyžaduje existence platné pohledávky z nájemní smlouvy. Toto zástavní právo se vztahuje pouze na movité věci splňující výše uvedené podmínky. Zástavní právo k movitým věcem, které byly vneseny na pronajatou nemovitost před uzavřením nájemní smlouvy, vzniká okamžikem platného uzavření nájemní smlouvy. Zástavní právo k movitým věcem, které byly vneseny na pronajatou nemovitost za trvání nájemního vztahu, vzniká vnesením na pronajatou nemovitost. Předmět zástavního práva se v průběhu doby obměňuje v závislosti na tom, jak nájemci věci přibývá nebo ubývá. Věci, které jsou předmětem zástavního práva, nejsou v detenci zástavního věřitele.

Rovněž obchodní zákoník obsahuje úpravu zákonného zástavního práva

k movitým věcem. Zákonné zástavní právo má skladovatel ke skladovaným věcem, k zajištění svých nároků ze smlouvy o skladování (§ 535), zásilatel k zásilce, k zajištění svých nároků ze smlouvy zásilatelské (§ 608), dopravce k zásilce, k zajištění svých nároků ze smlouvy o přepravě věci (§ 628) a banka k předmětu uložení, k zajištění svých práv ze smlouvy o bankovním uložení věci (§ 707). Podmínkou vzniku zástavního práva je opět existence platné pohledávky z příslušné smlouvy. Na rozdíl od úpravy zástavního práva podle § 672 OZ se však vyžaduje splnění další podmínky, a to že předmět zástavního práva se nachází u věřitele (§ 535, § 628, § 707), popř. u třetí osoby, která ji má u sebe jeho jménem (§ 608 – podle tohoto ustanovení je ke vzniku zástavního práva také postačující, má-li zásilatel listiny, které jej opravňují, aby se zásilkou nakládal – náložný list, konosament apod.). Zástavní právo vznikne tedy okamžikem, kterým se zástava dostane do detence zástavního věřitele.

ZCP upravuje, vedle smluvního zástavního práva, i zákonné zástavní právo. Jedná se o zástavní právo schovatele k listinnému cennému papíru, uloženému u něj do úschovy podle § 34 odst. 10 ZCP. Toto zákonné zástavní právo slouží k zajištění práv schovatele ze smlouvy o úschově cenných papírů a k jeho vzniku postačí splnění předpokladů zde stanovených, kterými jsou existence platné smlouvy o úschově cenných papírů a vznik pohledávky schovatele za poskytnuté služby. Listinné cenné papíry se přitom musí nacházet v dispozici schovatele.

Novela ZCP zák. č. 152/1996 Sb. zavedla v § 56 odst. 8 zákonné zástavní právo Střediska k zajištění pohledávek za poskytnuté služby, a to v rozsahu § 34 odst. 10 ZCP.

Půjde zejména o pohledávky za služby poskytnuté majitelům účtů a případně i o pohledávky za služby poskytnuté emitentům či jiným osobám, pokud tito mají u Střediska zřízen účet, na němž jsou evidovány cenné papíry (§ 42 odst. 1, § 57 ZCP). Toto zákonné zástavní právo se týká pouze zaknihovaných cenných papírů. Ke vzniku zákonného zástavního práva k cenným papírům podle § 56 odst. 8 ZCP musí být splněny tyto náležitosti: vznik pohledávky Střediska za poskytnuté služby, existence účtu majitele cenných papírů, který má dlužník veden u Střediska, a existence cenných papírů evidovaných na účtu majitele. ZCP výslovně nestanoví, kdy vznikne zákonné zástavní právo Střediska. Nicméně z § 34 odst. 10 a § 68 odst. 4 ZCP lze dovodit, že se tak stane okamžikem vzniku pohledávky Střediska. ZCP řeší až otázku registrace zákonného zástavního práva k zaknihovanému cennému papíru, a to v § 68 odst. 4, podle kterého registruje Středisko toto zástavní právo ke dni jeho vzniku, tj. ke dni vzniku pohledávky Střediska.

Podle § 87d ZCP se na zástavní právo, které se zřizuje jinak než na základě smlouvy, tj. na zástavní právo schovatele dle § 34 odst. 10 a na zástavní právo Střediska dle § 56 odst. 8, vztahují ustanovení § 39 – 44 ZCP o smluvním zástavním právu za podmínky, že ZCP nestanoví jinak a nevyklučuje to povaha věci. Jedinou odchylkou je okamžik vzniku zákonného zástavního

práva, který nastává splněním podmínek stanovených zákonem (§ 68 odst. 4 a § 56 odst. 8, ve vazbě na § 34 odst. 10 ZCP). Registrace zástavního práva je potom Střediskem provedena zpětně, ke dni splnění podmínek § 68 odst. 4 ZCP.

Zák. č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů, upravuje zákonné zástavní právo v § 15 odst. 3 a v § 26 odst. 4. Jedná se o zástavní právo vlastníků jednotek (viz výše) k zajištění jejich pravomocně přisouzených pohledávek k jednotce povinného vlastníka. Podmínkou pro vznik zástavního práva je pravomocné soudní rozhodnutí, na základě kterého byly věřitelům přisouzeny pohledávky z povinností uvedených v § 15 odst. 1 (jde o povinnost přispívat na náklady spojené se správou domu a pozemku). Zástavní právo vlastníků jednotek tedy vzniká dnem, kdy výše uvedené soudní rozhodnutí nabude právní moci. Zástavní právo podle § 26 odst. 4 je zástavním právem banky na zajištění úvěrů ponechaných, popř. poskytnutých bankou družstvu, dle § 26 odst. 1 až 3, k nemovitosti družstva, které se úvěry týkají. Podmínkou vzniku zástavního práva je platná pohledávka z úvěru. Zástavní právo vzniká okamžikem uzavření platného dodatku k úvěrové smlouvě podle odst. 1 § 26.

Se zákonným zástavním právem se lze setkat i v daňové oblasti. Podle § 72 odst. 1 zák. č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů, k zajištění daňové pohledávky a jejího příslušenství vzniká zástavní právo rozhodnutím správce daně o tom, na které věci, popř. pohledávky daňového dlužníka nebo ručitele se zástavní právo uplatňuje. Zák. č. 337/1992 Sb., je veřejnoprávním předpisem, který odchylně upravuje některé aspekty zástavního práva, soukromoprávního institutu, v daňové oblasti. Daňovým zástavním právem lze postihnout movité věci, nemovitosti a pohledávky daňového dlužníka, popř. ručitele. Podmínkou vzniku tohoto zástavního práva je platná daňová pohledávka vůči daňovému dlužníkovi nebo ručiteli a rozhodnutí správce daně obsahující označení daňové pohledávky, její výši a předmět zástavního práva.

Okamžik vzniku zástavního práva řeší § 72 odst. 2 tak, že den vzniku zástavního práva se uvede v rozhodnutí správce daně. Tímto dnem může být den doručení zajišťovacího příkazu (zajišťovací příkaz může vydat správce daně k zajištění úhrady na nesplatnou nebo dosud nestanovenou daň za podmínek uvedených v § 71) nebo den doručení rozhodnutí o vyměření daně (vyměření daně a její dodatečné vyměření upravuje § 46 a násl.) nebo den splatnosti zálohy na daň (dle § 72 odst. 2 poplatník platí stanovené zálohy na daň v případech určených tímto nebo zvláštním zákonem ve lhůtách a výši tam stanovených nebo na základě rozhodnutí správce daně).

Problematickým místem v úpravě daňového zástavního práva je § 72 odst. 4, kde se stanoví postup katastrálního úřadu po doručení rozhodnutí o uplatnění rozsahu zástavního práva, kterým je postižena nemovitost daňového dlužníka. Podle § 72 odst. 4 totiž od vyznačení na příslušném listu vlastnictví, že právní vztahy jsou dotčeny změnou, nelze u předmětné nemovitosti platně

provádět jakékoliv změny v majetkových dispozicích. Účelem tohoto ustanovení je nepochybně snaha zcela zamezit jakémukoliv nakládání s nemovitostí, která je předmětem zástavního práva. V důsledku této úpravy se neuplatní obecná úprava zástavního práva obsažená v občanském zákoníku, která připoustí, aby táž věc byla zatížena zástavním právem vůči více zástavním věřitelům, a která umožňuje i převod takto zatížené nemovitosti na jiného (srovnej § 151c a § 151d odst. 2 OZ).

Obdobnou úpravu zákonného zástavního práva jako § 72 zák. č. 337/1992 Sb. lze nalézt i v § 305 zák. č. 13/1993 Sb., celního zákona, ve znění pozdějších předpisů. Podle § 305 odst. 1 celní zástavní právo slouží k zajištění cla a jeho příslušenství, daní a poplatků vybíraných při dovozu a pokuty. Podmínkou vzniku celního zástavního práva je pohledávka celního úřadu vůči dlužníkovi nebo ručiteli, a dále rozhodnutí celního úřadu o tom, na které věci, popř. pohledávky dlužníka nebo ručitele se celní zástavní právo vztahuje. Zástavním právem lze, stejně jako v předchozím případě, postihnout věci movité i nemovité, a také pohledávky dlužníka popř. ručitele.

Na rozdíl od daňového zástavního práva § 305 se vznik celního zástavního práva neváže výslovně na okamžik doručení rozhodnutí celního úřadu dlužníkovi nebo ručiteli. Z dikce odst. 3 lze dovodit, že celní zástavní právo vzniká okamžikem, kdy rozhodnutí o zřízení celního zástavního práva nabude právní moci.

SOUDCOVSKÉ ZÁSTAVNÍ PRÁVO

Soudcovské zástavní právo je upraveno v § 338a a § 338b zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen OSŘ). Soudcovské zástavní právo se zřizuje toliko na nemovitosti. Podmínkou jeho vzniku je existence některého z exekučních titulů uvedených v § 274 OSŘ (vykonatelné rozhodnutí soudů, vykonatelná rozhodnutí orgánů státní správy a územní samosprávy atd.) a usnesení soudu, kterým se nařizuje výkon rozhodnutí zřízením soudcovského zástavního práva. Musí být prokázáno, že nemovitost je ve vlastnictví povinného, tato podmínka plyne z § 338b odst. 1. Je otázkou, ke kterému okamžiku je třeba prokázat vlastnické právo povinného. Zda k podání návrhu na nařízení výkonu rozhodnutí, či k vydání usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí apod. Zřejmě by mělo postačit prokázání vlastnického práva povinného ke dni, kdy byl podán návrh na výkon rozhodnutí. Mluví pro to i skutečnost, že dle § 9 odst. 2 zák. č. 265/1992 Sb. se do katastru nemovitostí запиše poznámka již o samotném podání žalobního návrhu, kterým se navrhovatel domáhá, aby soud vydal takové rozhodnutí, týkající se nemovitostí, na jehož základě by mohl být proveden záznam do katastru.

Ke vzniku soudcovského zástavního práva dojde okamžikem, kdy uvedené usnesení soudu o nařízení výkonu rozhodnutí nabude právní moci. Vzhledem k tomu, že předmětem soudcovského zástavního práva je nemovitost, vyža-

duje se dále jeho záznam do katastru nemovitostí (§ 338a odst. 1 OSŘ a § 7 zák. č. 265/1992 Sb.).

Význam soudcovského zástavního práva spočívá v tom, že dává věřiteli jistotu, že jeho pohledávka bude v případě prodeje nemovitosti uspokojena v pořadí tohoto zástavního práva, a také, že jeho pohledávka nebude ohrožena, ani když povinný nemovitost převede na jiného, protože soudcovské zástavní právo působí proti případnému nabyvateli bez dalšího.

ESTABLISHMENT OF A LIEN

Summary

The basis of lien regulation is to be found in section 151a and the following of the Act No. 40/1964 Coll. - the Civil Code (hereinafter referred to as OZ), as subsequently amended. The purpose of the lien is to secure a debt (claim) and its appurtenances in such a way that in the event of non-performance in time the lien creditor is entitled to satisfy his claim by foreclosing on the thing encumbered. The lien encompasses the debtor's duty to perform his obligation properly and timely and it is thus conceived as the securing of the debt (the securing function of the lien). In case of non-performance in time the lien creditor is entitled to satisfy his claim directly through the thing encumbered (the redeeming function of the lien).

There are several prerequisites which must be satisfied when establishing a lien: the obligation to be secured by the lien, the qualified object of the lien (pledge), and one of the conditions required by law for the lien to be established.

A lien can be established for the purpose of securing a monetary as well as non-monetary claim, a claim which is or is not due, a current or future claim or such an obligation as will arise upon occurrence of a certain condition. The provisions of section 299 (1) of the Act No. 513/1991 Coll. - Commercial Code, as subsequently amended, enable the establishment of a lien for a specific period, up to a particular amount and on a particular type of claim which will arise to a licensee against the debtor in the future. Apart from the claim itself, the lien secures also its appurtenances. By these regular interests, interests on the amount in default, and late charges are meant as well as the costs incurred while asserting the claim.

The pledge is most commonly a thing, movable or immovable, which must, however, be a thing in the legal sense of the word. It is therefore impossible to pledge a mere part of a thing (s. 120 of OZ). Neither is it possible to pledge fruits which have not yet been severed from the thing. The fruits can be subject to the lien only after their separation. According to section 151h (1) of OZ, it is also possible to pledge a claim (receivable) if the object of its performance is a thing, a right or something else of economic value. Pledged can be both monetary and non-monetary claims, payable claims or those which are to become payable in the future. Furthermore, there are special laws which provide for pledging a trade mark (s. 21 (1) of the Trademark Act No. 137/1995 Coll.) or securities (s. 34 (10), ss. 39-44, and s. 56 (8) of the Act of the Czech National Council No. 591/1992 Coll. on the securities, as subsequently amended, hereinafter referred to as ZCP). A flat or non-residential premises, too, can be subject to a lien provided they are an independent item of ownership. This condition is satisfied by those flats and non-residential premises which represent - as delineated parts of the house - the so-called units under s. 2 (f) of the Act No. 72/1994 Coll. on the flat ownership. The essential prerequisite to be fulfilled in order to become a subject of the lien is the transferability of the economic value. This flows especially from the so-called redeeming function of the lien which rests in the debtor's ability to satisfy his payable claim by selling the pledge. Under section 151a (1) of OZ, a lien relates not only to the pledge itself but also to its appurtenances, accretions, and fruits not yet severed from the thing. Only those property values

cannot be subject to a lien which are denied this disposition by an express legal provision or when it flows from their nature.

Establishing a lien requires, apart from a valid claim and a qualified object of lien, the presence of a legal title amounting to a lien. Under section 151b (1) of the OZ, such a title can be a written contract or an approved inheritance agreement or a title in law. A decision of the court which is another legal title is regulated by s. 338a and s. 338b of the Act No. 99/1963 - the Civil Code of Procedure - as subsequently amended (hereinafter referred to as OSR).

If a contract establishes a lien, we speak about the so-called contractual lien. For the contract establishing a lien a written form is mandatory specifying the object which is encumbered and the claim secured thereby. The law requires another condition for a lien to be established. It is the so-called *modus*, i.e. a way of acquiring the right of lien. The *modus* is important especially for the protection of the pledgee's interests as well as those of the third person because it gives the lien due publicity. For movable assets, the *modus* is governed by s. 151b (3) of OZ whereby a lien takes effect upon delivery of the encumbered thing to the pledgee or upon entering the establishment of the lien in a document which affirms the ownership of the person to the thing to be encumbered and which is necessary for disposal of the thing or its delivery into the custody of another person if agreed so. It is only upon the physical passing the encumbered thing onto the pledgee or another person or upon entering the establishment of the lien in the document as mentioned above that a lien will have been established. A different *modus* is provided in s. 151b (2) of OZ for immovables. In case of real property, establishing a lien requires an entry in the real estate cadastre. A real estate lien is established on the day of entry in the real estate cadastre. Under s. 2 of the Act No. 265/1992 Coll. on registering property rights and other real estate rights, as subsequently amended, the entry takes effect on the day in which the application for it has been delivered to the real estate cadastre. If a claim (receivable) is pledged, the lien is established once the written contract made by the pledgee and the pledgor has come into effect, according to s. 151h (2) of OZ. Legal regulation of the securities contractual lien is stipulated in sections 39-44 of ZCP. Besides the security, a claim (receivable) attached to the security can be pledged, too. In case of securities in the form of a document, the lien is established upon their physical passing on to the pledgee unless the law provides otherwise. In case of registered securities the lien is established upon the entry of the security lien in the Register of the Securities. A valid trademark lien requires the entry of the lien in the Trademark Register upon the application filed with the Industrial Property Office. It is at the moment of this entry that the trademark lien is established.

Under section 151b (1) of OZ, a lien can also be established on the basis of an inheritance agreement approved by the final decision of the court. The prerequisite for this way of establishing the lien is the creation of an inheritance agreement during the course of the probate proceedings and the judicial decision approving this agreement. The lien is established on the day of the coming into effect of the decision on the inheritance

which approves the inheritance agreement involving the settlement establishing the lien. If a real estate is the object of the lien established in this way, the entry of the lien in the real estate cadastre is necessary.

A statutory lien is established at the moment when the requirements conditioning its establishment by virtue of law are satisfied. In a statutory lien we can distinguish between the cases in which the decision of the competent authority on the establishment of the lien is a prerequisite for establishing the lien and other cases in which such a decision is not required. If a real estate is the pledge, the entry of the lien in the real estate cadastre is necessary. Under section 7 (1) of the Act No. 265/1992 Coll. this statutory lien entry is made by formally recording it. Unlike registration, a record only lists a lien previously established through fulfilling the conditions set by law. Statutory lien provisions can be found in for example the Civil Code (s. 672), Commercial Code (ss. 535, 608, 628, 707), in the Act on Securities (s. 56 (8)), in the Tax and Fees Administration Act (s. 72), in the Customs Act (s. 305) and in the Flat Ownership Act (s. 15 (1), s. 26 (4) and s. 16 (2)).

A lien by virtue of the court only applies to immovable assets. It arises on the basis of one of the seizure titles stated in s. 274 of OSR and the ruling of the court whereby the execution of the

decision is ordered through establishing the lien by virtue of the court. This type of lien is established once the above ruling of the court take legal effect. Since the object of the lien by virtue of the court is the real estate, its entry in the real estate cadastre is required (s. 338a (1) of OSR and s. 7 of the Act No. 265/1992 Coll.). The lien by virtue of the court gives the creditor the certainty that in case of the sale of the real estate his claim will be satisfied in due order as set out by this lien and it will not be endangered even if the debtor assigns the real estate to another person. The lien by virtue of the court is thus effective against the acquirer per se.